

ZEMLJOPISNI PODACI O BOSNI IZ 1873. GODINE

1. UVOD

Prikupljajući predmete za stalnu zbirku muzeorame "Zemljomjerstvo – katastar" Tehničkog muzeja u Zagrebu naišao sam na knjižicu *BOSANSKE STUPNJEVINE*. Tiskana je kod Dragutina Albrechta u Zagrebu 1873.godine. Autor dr. Petar Matković* upotrijebio je i 25 objelodanjenih izvora i pomagala. Od 25 autora barem su dva domaća i to A. Kaznačić s djelom "Bosnia, Hercegovina e Croazia -turca", Zara 1862. i S. Bošnjak s djelom "Zemljopis i poviestnica Bosne", Zagreb 1851.

Možda i ne bih uvidio koliko je knjiga povijesno vrijedna i zanimljiva da nije u "Večernjem listu" od 10.XII.1995. Virgil Kurbel objavio članak pod naslovom "BOSANSKI LONAC NA VATRI VELESILA". Taj me je članak podsjetio da sadržaj knjižice P. Matkovića povežem s političkim i vojnim zbivanjima u Bosni i Hercegovini prije 120 godina.

Radi jednostavnijeg praćenja slijeda događaja navodim sljedeće:

– Za tiskanje knjiga trebalo je mnogo vremena. Slagar, naime, drži u lijevoj ruci slagaljku (squadra), a desnom uzima pojedina slova iz ormara, slaže ih, te tako otisne slova, riječi, retke i cijele slogove.

– Bilo je vrlo malo pouzdanog kartografskog materijala.

– Pretpostavimo da je za prikupljanje podataka i tiskarski posao za 32 stranice trebalo najmanje 2–3 godine.

2. TIJEK DOGAĐAJA

Dakle, možemo pretpostaviti da je 1870. godine netko iz Beča zatražio ili naredio da se prikupe podaci o Bosni!

U knjižici su zemljopisni podaci o protezanju i visini gorja, širini sutjeska/kotlina (*u hvatima*), o udaljenostima (*u miljama*), dubinama (*u stopama*), širinama (*u koracima*), o brzini rijeka i mogućoj plovidbi, plahovitosti matice, te o mogućnosti poplave ("*za koliko ura*"). Zatim su tu podaci o špiljama, klisurama, prosječenicama ("*Turska je vlada od 1865.god naredila lomiti klisure i stiene prilikom gradnje puteva*"), o udaljenostima između mjesta i gradova (*u satima*), plodnim i vrlo marljivo obrađenim predjelima, o potocima i ponornicama.

Matković u uvodnom dijelu piše: *Premda su bosanske rieke u posljednje vrijeme opisivane stranom sustavno, stranom uzgredno u geografskih djelih, i putopisih, mi je takodjer za predmet ove razprave prihvaćamo te ćemo svaku pojedinu opisati prema zemljištu njezina područja, jer kao što su sve skupa sastavine Posavja, a ovo sastavina Podunavja, tako je svaka sa svojim pritoci za se cjelinom. Gradju pako za taj posao crposmo ponajviše iz poznatih dojakošnjih putopisa i geografskih opisa, koje otrag pojedince navodimo; a vrhu toga služismo se takodjer gradjom, koja je za sad nepristupna. Ta iztraživanja (kartiranja– geološka, rudarsko istraživačka, "šlic" – op.a.) dojakošnjih putnika, bolje rekuć motrenja (rekognosciranje – op.a.), nijesu žalibog vodjena*

* Dr. Petar Matković (Senj, 1830 – Beč, 1898) bio je sveučilišni profesor u Zagrebu. Osim povijesne geografije bavio se statistikom i s M. Zorčićem osnovao Statistički ured za Hrvatsku i Slavoniju. Objavio je više studija o starim putopisima po Balkanskom poluotoku.

znanstvenimi strojevi (geodetski stol – op.a.), *koja se rabe u h i t r o g r a f s k i m istraživanjima*, (tahimetrija = brzo mjerenje – op.a.) *pošto to za sada nije dopušćeno, jer turske vlasti, naročito u Bosni, prate sumnjivim okom svakog putnika. Za to neznamo točno ni za ravnu daljinu svake pojedine rijeke, a kamo li za njihov razvitak ili površinu dok nastajuće željezničke radnje, koje su i Bosnu zahvatile, neotvore put sustavnom istraživanju* (geološkom -op. autora) ili posjedovanjem koje susjedne velevlasti neizhodi se **triangulacija**, taj osnov svakoga **geografskoga istraživanja**."

Na stranici 7 piše: *Iznad posljednjeg potoka diže se Kozara planina (3000 stopa) poput otoka iznad tercijarnih nasada, s koje se vidik otvara do austrijsko-hrvatske medje na Uni s jedne, a do Bišća s druge strane;*

U završnom dijelu rasprave Matković opisuje : *Što su bosanske rijeke prema tamošnjim odnošajem razmjerno bolje istražene, to je bez sumnje odvisilo o naravi same stvari, jer uz rijeke ponajviše se protežu glavni putevi, koji vode u zemlju, pa što su znatno pristupnije nego li planine, da se znanstveni putnici mogoše nehotice uz nje podulje baviti; a pošto bi te riečne doline u slučaju rata svakako znamenitu ulogu igrale, povodom je to bez sumnje, što se na ovaj momenat osobito reflektiralo te se nastojalo rijeke po mogućnosti, za sada bar na oko, pretražiti* (kroki – op.a.). *Tim će se također glede Bosne zasvjedočiti, što se pokazalo na mnogih krajevih Balkanskoga poluotoka, počamši od pretraživanja* (izmjere – op.a.) *francezkih mjernika od god. 1807 i 1808, i poznatog Moltkeova djela o rusko-turskoj vojni, da geografsko poznavanje ovoga poluotoka mnogo zahvaliti ima vojnoj nauci* (vojnoj topografiji – op.a.). *Da je nasuprot bosanska orografija daleko zaostala izva potamografije, o tom ćemo se uvjeriti, ako poredimo spise Boueove*, Blauove, Roskiewiczove** i Saxove, koji se nesamo u mnogom geografskom pitanju bitno medju sobom razlikuju, pače u samih gorskih imenih, koja često sa mjestnim imeni zamjenjavaju, što bitno priepisujemo neznanju narodnoga jezika. Ove orografske konfuzije živa je slika najnovija Kiepertova karta, o kojoj znatno više očekivamo...*

...*Pouzđano se nadamo, da će i za bosansku orografiju na skoro bolje biti, jer ne samo što razna željeznička (!) poduzeća potražiše i pretražuju zemlju* (geološko – rudarska - op.a.); *no saznamo iz pouzdana izvora, da je austrijskoj vladi za rukom pošlo izhodići si u Carigradu dozvolu, da smije triangulovati europske zemlje carstva sultanova, i već su se vještaci* (geodeti i kartografi op.a.) *austrijskoga generalnoga štaba ozbiljno tog posla prihvatili. Onaj je isti prijedlog, kako čusmo, i Srbiji učinjen, kojeg je naravno odbila, ne valda s tog, što bi se bojala, da bi Austrija možda kartom ujedno i kjučeve Srbije zadobila, jer sudimo, da se takovih djetinskih misli razhorite vlade danas više neplaše, već bi to moglo biti o je razlogom, što je Srbija taj posao svojim strukovnjakom pridržala. Od triangulacije pako, te podloge svakog geografskog istraživanja, puzđano se nadamo, da će se bosanska orografija prikazati u pravih svojih hipsometrijskih razmjerjih, koja su, ono malo što jih imamo, posve nepouzđana i što samo mogu biti nesavršena, te će se gorja, kojih je mnogih položaj na današnjih kartah vrlo sumnjiv, smjestiti u svoj prav položaj ...koji će podatci u svoje vrijeme u trigonometrijskoj podlozi ili mreži dolikujuće im mjesto zauzeti.*

U članku u "Večernjem listu" Virgl Kurbel navodi: *Tajna konferencija održana je 13. studenog 1876 god u Beču gdje vojni vrh Monarhije razmatra prvi plan okupacije Bosne. Austro-ugarske trupe krenule su 29. srpnja 1878. u Bosnu, sa sjevera iz Kostajnice, Gradiškea s jugozapada iz Splita, Imotskoga.*

U naše vrijeme iz većine tih gradova kretat će se trupe i logistika UNPROFOR-a i NATO-saveza.

Tijekom ovog nametnutog nam rata **h i t r o g r a f s k a UNPROFOR-ova i NATO-va** satelitska istraživanja bila su uistinu **h i t r a** zahvaljujući GPS-sustavu nastalom nakon Praškog proljeća (Kanajet, 1978., 1993.) i GIS-tehnologiji kao mlađoj sestri o kojoj bi se trebali više brinuti. **Dosadašnja daljinska snimanja iz satelita i letjelica za potrebe NATO-saveza** i drugih čimbenika sigurno su pohranjena na CD pa će u određenom trenutku biti i nama na raspolaganju.

* Moltke Adolf (1822 – 1884) Zloczowa, austrijski vojni kartograf

** Boue Ami (1794 Hamburg -1881 Beč) kao privatna osoba (Privatmann) živio u Parizu, pisao brojna zemljopisna djela o Škotskoj, Njemačkoj i Turskoj, isporučivao brojne geološke i etnografske karte.

*** Roskiewicz Johann (1831 – 1902) Beč, general i kartografski znanstvenik.

3. ZAKLJUČAK

Knjižica koja ima 32 stranice stara je 123 godine i nalazi se u zbirci Tehničkog muzeja "Zemljomjerstvo-katastar". Cijeli niz zemljopisnih podataka navedenih u knjižici trebalo bi se uskoro usporediti s dostupnim satelitskim snimkama i zbog vremenske distance provjeriti njihovu povijesnu pouzdanost.

LITERATURA

- Bonacker W. (1966): *Kartenmacher aller lander und zeiten*, Hietsmann, Stuttgart.
 Leksikografski zavod (1968): *Opća enciklopedija*, Knjiga 4, str. 272, Zagreb.
 Kanajet B. (1978) : *Uređaj za terestričku navigaciju*, Nafta 7/8, str. 355–357, Zagreb.
 Kanajet B. (1993): *Mali, lagani, pouzdani portabl GPS prijamnici*, Nafta 7/8, str. 365/370, Zagreb.
 Matković P.(1873): *Bosanske stupnjevine*, Albrecht, Zagreb. (Iz zbirke Tehničkog muzeja "Zemljomjerstvo-katastar").
 Meyers (1899): *Kleines Konversations – Lexikon*, Bibliographisches Institut, Leipzig und Wien.

Božidar Kanajet

DVA STOLJEĆA ARHIVA MAPA

Svim geodetima Hrvatske poznata je bivša lokacija najvećega geodetskog Arhiva mapa – Opatička ulica broj 20 u starom dijelu Zagreba, tj. u Gornjem gradu. Zgrada u kojoj se do 1995. godine nalazio *Arhiv mapa* i sama je spomenik kulture, a sagrađena je 1647–1650. godine uz istočni Grički bedem. Zapravo je to bio samostan *Klarisa*, pripadnica ženskog ogranka franjevačkog reda, koji je dobio ime po Klari Scifi Asiškoj iz XIII. stoljeća. Samostan se sastojao iz tri dijela: samostanske zgrade s unutarnjim dvorištem, crkvice sv. Trojstva (1658–1669. god.) i vrta južno od samostana, te vanjskog dvorišta i samostanskog predvorja s Popovim tornjem i školom koji su smješteni na sjeveru. Zgrada prema uličnom dijelu nije imala prozore, već su oni bili naslikani na fasadi, što je rijedak i zanimljiv očuvani primjer oslikavanja fasade u nas. Nakon ukidanja samostana u zgradi su sve do svibnja 1783. godine stanovali **mjernici** sa svojim obitelji. Možda je baš u tim prostorijama počelo arhiviranje kartografskog materijala, kasnije nazvanoga "Katastral Mappen Archiv der Finanzlandesdirektion". Danas se Arhiv mapa nalazi u novoj Sveučilišnoj knjižnici.

U jednom od sljedećih brojeva Geodetskog lista objavit ćemo povjesne detalje o osnutku arhiva mapa, ravnateljima arhiva i njihovim suradnicima te o arhivskoj građi.

Predlažem postavljanje spomen-ploče na zgradu broj 20 u Opatičkoj ulici gdje se Arhiv mapa nalazio 213 godina.

Rudarski stalež ima **sv. Barbaru** za svoju zaštitnicu. Mi geodeti mogli bismo prigodom otkrivanja spomen-ploče prihvatiti, ako postoji mogućnost, kao svoju zaštitnicu sv. Klaru, koja je, eto uspješno čuvala naš Arhiv mapa više od dva stoljeća i preporučiti joj se da ga i dalje čuva. Treba napomenuti da je sv. Klara (11. kolovoza) zaštitnica Televizije.

Božidar Kanajet